

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALNA REVIJA.

Št. 1. (Januar.)

LETO X.

VSEBINA :

UVODNIK. — *DR. H. TUMA* : SEKSUELNI PROBLEM.
— *DR. VALENTIN KOS* : O SMOTRIH IN CILJIH
SVOBODNEGA ZIDARSTVA. — *H. PAJER* : SCOUT.
— *PREGLED* : DIJAŠTVO. — *CICERO ALTOMARE* :
— — — — — HIŠE GOVORÉ.... — — — — —

UREDNIK IN IZDAJATELJ : Dr. ANT. DERMOTA V GORICI.

- - - LASTNIK : KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. - - -

V GORICI 1913.

TISKA : „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

030023734

Naši Zapiski izhajajo vsakega 1.
v mesecu.

Naročnina: Za Avstro - Ogrsko
za vse leto 5 K s poštnino vred,
za pol leta in za četrť leta so-
razmerno ; za Nemčijo 5 K 80 v.,
za ostale države 6 K 40 v. —
Posamezna številka 42 v.

Rokopisi in časopisi v zameno
naj se pošiljajo na uredništvo,
naročnina in reklamacije pa na
upravo Naših Zapiskov v Gorici.

Čitateljem „Naših Zapiskov“

uljudno priporočam svojo knjigoveznicu za vsako-
vrstna naročila v mojo stroko spadajočih del. —
Izdelujem tudi vsakemu ukusu ugajajoče okvirje
za podobe i. t. d., ter jamčim za solidno in točno
..... postrežbo po zmernih cenah.

Anton Zupančič,
knjigovez,
Ljubljana, Slomškova ul. 31.

H. Heine je pisal koncem l. 1840 tako mimogrede tudi o orientalskem vprašanju in pripovedoval, da je osmansko cesarstvo razdejano in da leži na smrtni postelji. »Kronani jestrebi obletavajo umirajočega, da se bodo pozneje prepirali za cape trupla. Kdo bo deležen dragocenega plena? Rusija, Anglija ali Avstrija. Francija bo zgolj občutila gnjusobo tega prizora. To se imenuje orientalsko vprašanje.« (H. Heine, Lutetia XXIII.)

Za razdelitev plena gre tudi sedaj po zmagoviti vojni balkanskih narodov in držav. V Londonu se parcelira evropska Turčija. Delegati balkanske konfederacije in Turčije konferirajo in se prepirajo za mejnike, odločili in postavili pa jih bodo tisti, ki stojijo za obema strankama. Vsa Evropa je udeležena, vsa Evropa je razdeljena v dva nasprotna — nekaj časa skoro sovražna si tabora. Trozveza na eni strani, Rusija, Francija in Anglija pa na drugi. Vse drugo, ker je vmes in zraven, je pravzaprav balast, ki je zato tu, da se na njegove stroške odškodujejo velike sile.

Kaj pa, če bi bil ta račun brez krčmarja? Ali je resnica, da so balkanske države tako izcrpljene, da ne bi vzdržale več, če bi se vojna nadaljevala? Da ne bi vzdržale v edinstvu, če bi se jih lotila kakšna evropska velevlast in jim izkušala iztrgati ugrabljeni plen iz rok? Oziroma, če zasučemo vprašanje: ali je kakšna evropska velevlast tako pripravljena za vse slučaje in primere, da bi prevzela riziko napada na Balkan? Pravimo: če ne bi bil odgovor na ta vprašanja negativen — kdaj bi že zopet divjala vojska na Balkanu z vso svojo grozoto! Pripravljene bi bili radi, zlasti v Avstriji, kjer menimo, da smo najbolj interesirani. Toda — denarja ni! In brez denarja — vojske ni! Če bi bila vojska, bi bil gospodarski položaj v Avstriji še bolj kritičen, nego je že sedaj: prišel bi neizogiben polom. In če bi bila Avstrija gospodarsko na tleh, bi morala izgubiti tudi vojsko. Gotovo! Tega fakta ne prekriči vpitje plačanih oficijozov, niti zabavljanje na Srbijo in njene kombatante. Konzul Prochaska in vse druge afere, kar se jih je pojavilo tekom te balkanske vojske, bi bile izostale, če bi bila Avstrija gospodarsko močnejša, nego je v resnici — in Avstrija bi bila

brez vsah teh afer potegnila meč in ga zavihtela nad Srbijo, svojo sovražnico in — tekmovalko na Balkanu! Toda polom grozi celo brez vojske, celo ob času, ko vlada mir: kaj bi šele, če bi izbruhnila vojska! ...

Mislimo, da se je sedaj pač dovolj razločno pokazalo, kakšnega pomena je za Avstrijo Balkan kot odjemalec in v ekonomskem življenju sploh. In ta pomen se je pravzaprav sam od sebe porodil in vkljub vodilnim idejam avstrijske vnanje in notranje politike. Razmer so bile močnejše od nespametnih idej zaslepljenih avstrijskih državnikov; oziroma: ideja, da je misija Avstrije na Balkanu in da mora zatorej ta država temu principu primerno urediti svojo vnanjo in notranjo politiko, je zmagala — seveda je še vedno jako dvomljivo, je-li prodrla tudi med avstrijskimi diplomati.

V novoletni številki je N. Fr. Presse v svojem gospodarskem pregledu l. 1912. podala številčno sliko moči in nemoči Avstrije. Pisatelj konstatira predvsem — in mi mu tudi pritrujemo — da je treba iskati prvotnih izrokov sedanje kritične situacije v avstrijskem gospodarskem življenju v neki prenapetosti, ki je bila zavladała zadnjih par let, in v pretiranosti kreditov, ki so se bili dovoljevali podjetnim ljudem. Ko pa se je začelo govoriti o nevarnosti vojne, so banke, prej tako zaupljive in darežljive s krediti, odtegnile svoje zlate roke — in cela vrsta polomov je sledila. Investicij je bilo vse polno, angažiranega je bilo silovito kapitala — toda ker so bile dotočne žile nenadoma prerezane, je vse življenje obstalo.

Odkar se je bila pričela balkanska vojna pa do novega leta je bilo v Avstriji večjih falimentov za 65 milj. kron. Za zadnje četrletje l. 1912 je izgubila Avstrija eksporta na Balkan za 60 milijonov. Ker so balkanske države uveljavile moratorije, so avstrijski upniki začasno izgubili pravico izterjevati od njih terjatev za 75 milj. kron. Izgube na borzi so znašale vsled strahu pred vojno 2200 milj. kron.

Iz teh številk je prejasno razvidno, kakšno je naše stanje in zakaj Avstrija ni začela vojne ...

Res je, Avstrija se je bila zadnja leta oživela v misel, da je ona poklicana, da zavojuje in osvoji ves Balkan, če ne izlepa, pa izgrda. V svoji sramežljivosti sicer ni govorila o pohodu na Carigrad, pač pa je hotela do Soluna. Res je, da je ta misel lahko bila politična ideja avstrijskih državnikov; kajti Avstrija je, četudi le z majhnim kosom ozemlja, pa vendarle ob morju. Toda to morje ni svetovno — in prav lahko bi se primerilo, da bi se Avstriji to morje zaprlo z italijanske in albanske strani. Zato je

težila Avstrija za tem, da si pridobi izhod med svet tudi na kraju, kjer je ne more v razvoju nihče tako lahko ovirati, t. j. v Solunu.

Balkanska zmaga pa je to politično idejo uničila, če že ne za vedno, pa za prav dolgo dobo. In zdaj Avstriji ne ostaja drugega, nego da na pogorišču svojih diplomatskih bojov rešuje, kolikor sploh more še spraviti na varno. Odtod je vstala misel na avtonomno Albanijo, odtod spori Rumunije z Bolgarijo zaradi teritorialnih kompenzacij; odtod poizkusi, da se napravi zdraha med balkanskimi konfederati; odtod vse pretnje in grožnje z vojno in odtod vse druge neprijaznosti, vsled katerih bodo balkanski narodi svojega avstrijskega soseda še bolj mrzili.

Ampak vse to na utaji resnice: v Avstriji stojimo na političnem pogorišču!...

DR. H. TUMA:

Seksuelni problem.

VIII.

Die Monogamie ist die endgiltige Form der ehelichen Gemeinschaft, nicht eine ursprüngliche Anlage der Menschen, sondern eine Errungenschaft der Kultur. (Monogamija je končno veljavna oblika zakonskega občestva, ni prvotna zasnova človeka, ampak je priboritev kulture. (Reitzenstein.)

Razvoj ljubezni mogoče je razumeti le po zgodovini človeške družbe. Zgodovina nam pove, da dejanstveno ljubezensko življenje predpolaga znamenit razvoj kulture. Pri divjaku, ki je blizu živalskemu življenju, najdemo še danes le spolno pohotnost. V prvih človeških družbah vladalo je svobodno spolno občevanje. Vsaka žena smela je, kolikor in kadar je hotela, občevati z vsakim možem. Otroci bili so celega plemena. Žena vojnega plena bila je prva zakonska žena, zasebna posest, sužnja posameznika. Pri narodih nizke kulture, a že državne zveze, najdemo ločeno spolno ljubezen od zakona, ali že poligamije ali monogamije. Zveza moža in žene v svrhu ohranitve človeške vrste kot zapoved države je šelej zakon. Smemo reči, da je prva

postava*) bila zakon. Pri Grkih, od katerih smo prevzeli temelje vse kulture, a tudi pri Germanih, je visoka ljubezen nastala ne v zakonu, ampak izven istega, t. j. prirodni odnošaji so bili prej in močnejši od socijalnih. Pri starih Grkih se je ljubezen razvila iz spolnih odnošajev moža k sužnji. Grk je imel ženo po zakonu v svrhu zarajanja, žena mu je bila le roditelka. Tudi slovenski pojem žena pomeni rodečo, die Gebärende. Civilizirani Grk ni iskal spolne naslade pri svoji ženi, iskal in dobil jo je pri heteri. Ta se je vzgajala, da je vladala kontrektacijska sredstva lepote, telesnega stasa, gibanja, obleke in znanja. Pri heteri je iskal največje spolne naslade pa tudi harmonije duš, prijateljstva. Sužnja mu je služila v zadoščenje detumescence in nižje kontrektacije, v zadoščenje spolnega nagona na sebi, pohotnosti. »Imamo žene, da vzdržujemo zarod, priležnice za spolno občevanje, hetero za uživanje«, rekel je Demosten. V tej trojni obliki rodeče (zakonite) žene, hetere in sužnje nastopi spolni problem jasno v zgodovini. Vsaka spolna ljubezen je bila pri Grkih združena z razvitimi estetičnimi čustvi.

Kakor so Rimljani ustanovitelji današnje civilizacije, tako so nam tudi oni podali zakon v današnjem smislu. V nemški ženi je v prvi vrsti mati zaroda obenem tudi nositeljica spolne ljubezni. Germani prinesli so prirodno jakost, ki je v Romanih prešla v viteštvo in obožavanje žene. Renesanca poskušala je posnemati Grke v iskanju individualne lepote in absolutnem uživanju, a je postala vseskozi čutna ter padla v rokoko, kult kontrektacijske ljubezni. Danes imamo pred seboj nasprotja proste najvišje spolne naslade kot svrha sebi, prisiljenega zakona v svrhu zarajanja ter prostovoljnega enoženstva, ki skuša združiti spolno naslodo in zakon. Država je v interesu obstanka in razvoja človeške družbe sankcionirala zakon. Pred nastopom države vladala je agamija t. j. polna prostost spolnega občevanja v prvi stopnji, prostega občevanja device pred zakonom v drugi stopnji, polne vezanosti v tretji stopnji razvoja.

Zakon v prvih početkih države je bil občni zakon pri Grkih do Kekropsa v prvi stopinji, v plemenskem zakonu, kjer so bile žene in otroci občni celemu plemenu, v drugi stopinji ter je končno v tretji stopinji razvoja postal posamezni zakon. Zakon po svojem imenu označuje prisilno monogamijo. Zgodovinsko je nastal s posestjo moža nad ženo vsprejeto z državo kot prisilno socijalno organizacijo. Kakor je nastopila država šele takrat, ko je eno pleme premagalo in zaslužnjilo drugo, tako se je mož

*) Postava Satzung, zakon Gesetz, Ehe.

polastil uplenjene žene, da je po njegovi zapovedi morala spolno služiti le njemu. Der Keim des Eherechtes liegt im Verbot der Heirat zwischen Herrschenden und Beherrschten. (Kal zakonskega prava leži v prepovedi poroke med vladajočim in vladanim. (Gumplovicz). Jus primae noctis, kaže na pravico zmagovalca nad ženo. V starem Rimu je bil zakon predpravica patricijev, torej potomcev nekdanjih zmagovalcev. Lastnina, država in zakon so sporedni socialni pojavi. Izraz familia prihaja od famulus t. j. služabnik: žena in otroci so bili služabniki moževi. Tudi latinsko nuptiae pomeni prestralo. Pregrinjanje žene ob poroki je sploh pri divjih plemenih znamenje sprejetja žene v last, pri Gotih je pomenilo poročiti, ženo pregrniti. Tako pomeni grško damar *δωμειρα* t. j. soproga toliko kot ženo zaslužnjeno vsled vojnega rop.

Zakon in rodbina imata torej svoj prirodni izvor v monogamiji in materinstvu, postala sta pa trdni socialni instituciji šele s sankcijo države. Bölsche ima sicer prav, ko trdi: »Die Ehe ist keine Erfindung des Menschen, sie ist älter als der Mensch,« zakon ni iznajdba človeka, ampak je starejši od njega. A zakon v tem pomenu ni prisilna državna institucija, marveč je enoženstvo kot posledica spolnosti in ljubosumnosti moža. Zakon po svojem pomenu je državna pravna institucija, ki ni nastopila prej, nego država in kaže še danes na prisilni izvor. Kot socialni pojav v naravi pa je davno poprej obstojala monogamija. Monogamija še ni zakon, dokler nima sankcije višje oblasti. Izvor monogamije iskati je v spolnih lastnostih, predvsem ljubosumnosti, v materinskem čustvu, v otroški ljubezni in prirodni rodbini. Rodbina je bila prva človeška družba in je še danes jedro občine in države. V rodbini se je prostovoljno vezal mož na ženo in obratno, mož v svrhu spolnega zadoščevanja svoje spolne potrebe, žena v svrhu prereje zaroda s pomočjo moža. Temeljno čustvo rodbine pa je materinska in otroška ljubezen. Mati je vir življenja detetu, mož vzdržuje ženo in zarod, četudi iz egoističnih motivov spolnosti. Ko je nastopil zakon, t. j. ko je žena postala lastnina moževa, je dobila družina trdno vez v državni zapovedi. Družina je sporedno z zakonom nastopila kot pravna institucija. Zakonu je kot prirodni pojav podlaga monogamija in tako daleč nazaj v prve početke človeška sega rodbina kot prirodni pojav. V rodbini kot prirodni pojav so se sprva le egoistični motivi spolnega nagona razširili potom materinskega in otroškega čustva v celo vrsto simpatičnih čustev, ki so še v današnji etiki, seveda tenko diferencirani, eksistentna. »Die moralischen Gefühle des Men-

schen, die Liebe, Freundschaft, Sympathie, Treue, Dankbarkeit, Hingebung, Wahrheitsliebe, Opferfreudigkeit, Mitleid, Güte, Mitgefühl und zu oberst Mitfreude wurzeln allesammt in der Familie.« (Moralična čustva človeka: ljubezen, prijateljstvo, simpatija, zvestoba, hvaležnost, povzdanje, resnicoljubnost, požrtvovalnost, smiljenost, dobrota, sočustvo in najvišje gori soveselje koreninijo celoskupno v družini.) Stein, Anfänge der Kultur. Vse kulturne religije so sprejele kot svojo moralo te rezultate sožitja človeka v prirodi. Višje ko se je diferencirala ena teh lastnosti, pozneje ko je nastopila religija v gotovi obliki v zgodovino, tem širšo in globljo etično podlago je dotična verska organizacija dobila. Rodbina in enoženstvo sta torej prirodna temelja zakona kot pravne institucije. »Herkömmliches Recht ist gar kein Recht«. Običajno pravo ni nikako pravo. Absolutes Recht ist das Recht des Stärkeren. Soziale Instinkte im Menschen sind minimal, deshalb ist der Zwang notwendig. Das soziale Recht ist beim Menschen daher notwendig künstlich. (Absolutno pravo je le pravo močnejšega. Socijalni instinkti v človeku so minimalni, raditega je sila potrebna. Socialno pravo je pri človeku torej nujno umetno.) Dr. Forel. Prirodni razvoj je torej kazal smer. V prirodi in pri nekulturnem človeku je vladala pravica močnejšega kot izvor egoizma in kot temeljni nagon, nagon po hrani. Zato je za napredek človeka z državo nastopila prisilna organizacija. Pomen in upravičenost prisilne socijalne organizacije leži v tem, da se polasti prirodne smeri razvoja človeštva in da to smer uveljavi in vzdržuje. V tem smislu je tudi upravičen zakon kot pravna institucija. »Niemals darf das soziale Recht die natürlichen, tief in der menschlichen Natur wurzelnden Instinkte verletzen ohne schlimmste soziale Folgen.« (Nikdar ne sme socijalno pravo vrediti prirodne, globoko v človeški prirodi koreneče instinkte brez zlih socijalnih posledic.) Dr. Forel. »Die innerlich wahre Monogamie stellt das höchste und beste sexuelle Liebesverhältniss dar.« (Notranja resnična monogamija predstavlja najvišje in najboljše spolno razmerje). Dr. Forel. Zakon kot pravna institucija služi torej razvoju in napredku človeka le, kadar se krije s prirodnimi socijalnimi zahtevami, katere je ustvarila monogamija.

Prirodna kal rodbine leži v materinstvu. Mati je bila v divji prirodi ista, katera je zbrala prvo človeško družbo lastnih otrok. Mož prihajal je v rodbino le k ženi. Gnal ga je egoizem, surovi nagon detumescence in nižje kontrektacije. Dobimo to razmerje

pri živalih. Rodbina divje koze še danes odgovarja tej prvi prarodbini človeški. Matere koze družijo okoli sebe svoja kozleta, jih vodijo na pašo in jih čuvajo nevarnosti. Kozel se potepa sam ter išče najbolj varne kraje in najboljše pašnike, šele spolni nagon ga prižene h kozam nazaj in takrat šele prevzame vodstvo črede. Kadar pa mine prsk, hodi zopet svoja pota. »Die aus Vater, Mutter und Sprösslingen bestehende Familie ist eine allgemeine Institution schon beim Urmenschen. Dem Mann liegt es nicht so sehr am Wohlergehen von Weib und Kind, als Befriedigung der sexuellen Begierde.« (Iz očeta, matere in otrok obstoječa rodbina je splošna institucija (recte pojav) že pri predčloveku. Možu ne leži tolikanj na dobrobiti žene in otrok kakor na zadoščevanju pohotnosti.) Dr. Forel. Ker je mati vezana na otroke, je prisiljen tudi oče slediti tej vezi, zato tvorijo otroci filogenetično in psihologično spoj rodbine. V rodbini nastopi prva delitev dela, skrb matere in varstvo. Ta delitev dela pa prinese prvenstvo v rodbini možu. Šele pri Rimljanih se je izgubilo docela materno pravo. Z vstopom očeta kot glavarja ustanovila se je družina. S prehodom oblasti v rodbini na moža je postala rodbina šele trdna socialna skupina, rodbina v pravem pomenu besede, t. j. skupnost onih, ki so se rodili iz enega očeta in matere. Država je morala ta prirodni pojav sankcionirati. Z gospodstvom moža v rodbini je nastopilo dedno pravo, vzgoja in v daljšem razvoju diferenciranje stanov. Gospodarski moment je iz prirodne rodbine stvoril družino, t. j. rimska familia. Vse, kar je bilo pod gospodarsko oblastvo enega moža, je bila familia: žena, otroci in posli. Družina se torej sestavlja iz dveh temeljnih faktorjev: predstavlja rodbino, katere vez je ljubezen, ter družino, katere vez je gospodarska. Ker je ljubezen psihičen element, torej silno gibljiv, dočim je gospodarski element stalen, moral je v pravni instituciji družine gospodarski element postati odločujoč. Ker rodbina tvori etični temelj človeštva in družina gospodarski temelj države, morala je družina z vezjo cerkve in države postati skupna institucija. V Avstrijskem pravu sega še danes cerkveno pravo v državljansko v poglavju rodbine in zakona. »Das geltende Ehegesetz ist eine geologische Formation mit Ablagerungen aus verschiedenen Kulturstadien.« (Veljavno zakonsko pravo je kakor geologična tvorba, z usedninami iz različnih kulturnih stopenj) pravi nazorno Ellen Key. Vsako pravo je kot usednina*) rezultat preteklosti. Ker gre človeški razvoj širše in višje naprej, mora priti v nasprotje s pravom, ki je kon-

*) Usednina = Sediment, vsedlina = Einsattelung.

servativno po svoji naravi. Državni in cerkveni zakon danes ne odgovarjata več po prirodnem razvoju diferenciranemu človeku. Cerkevni zakon se opira na božjo institucijo, dočim nam kaže zgodovina in priroda zakon in monogamijo kot socialen in prirodni pojav. Cerkevni zakon je torej neresnica. Kakor je družina gospodarski začetek države, tako ima tudi vsaka cerkev pristop na človeško družbo v rodbini, ker daja ista temelj etičnih čustev. Svoj glavni vpliv in svojo največjo moč ima cerkev in duhovništvo na človeštvo po rodbini, zato je morala izreči institucijo zakona za božjo institucijo.

Država je, kakor cerkev, kot prisilna organizacija morala sankcionirati družino in zakon, ker sta ji temelja gospodarstva in družbe. Sankcija države pa velja le nesocialnim instinktom človeka. Kakor se ti razvijejo in preidejo v maso, postaja tudi sankcija države manj potrebna. Spoznanje je torej postavilo cerkveni zakon na laž, razvoj socialnih instinktov se upira državni oblasti, odtod postulat: »resničen zakon pomeni resničnost in svobodo«. (Ibsen. Nora.) Ehen ohne Neigung sind im naturwissenschaftlichen Sinne keine Ehen. (Zakoni brez nagnjenosti v prirodnoznanstvenem smislu niso zakoni) Müller. Das wahre monogamische Verhältnis des Mannes zum Weibe ist von Liebe abhängig. (Pravo monogamično razmerje med možem in ženo odvisno je od ljubezni.) Reitzenstein. Vsak par mora npravno (etično) upravičenost za zakonsko zvezo šele dokazati. Ellen Key.

Jaz sam zavedel sem se polne ljubezni šele z ženo-materjo. Takrat kō je rodila, zavedel sem se šelej vse svetosti zakona, takrat pa sem tudi izgubil vsako spoštovanje do formalnega zakona, v katerem sem uvidel le prisilno sredstvo v varstvo prirodne monogamije. Čim višja je prirodna moč ljubezni, tem manj treba je formalne oblike. Takrat zavedel sem se tudi reka Dr. Forel-a: »Dass die feste Form nicht die Ursache der Gebundenheit, sondern nur das Ergebnis, so zu sagen, die äussere Darstellung jener viel tieferen Bedingung ist, die ihren Satz in innersten Menschen hat. Trdna oblika ni vzrok vezanosti, ampak je le nastopek, takorekoč vnanja predstava onega mnogo globljega pogoja, ki ima svoj podstavek v najnotranjšem človeku. Perenne animis coniugium, non corpus est. Publius Syrus. Trajna je vez duš in ne telo.

Zakon se le v prostovoljni monogamiji bliža svojemu etičnemu cilju. Dejanstvena npravnost zahteva boj proti cerkvenemu prisilnemu zakonu za celo življenje, nikakor pa ne proti zakoniti uredbi spolnih odnošajev (Fürth.) Materinstvo in ne cer-

kveni zakon je bistvena podlaga monogamiji. Prisilni zakon uničuje spolno čustvo odgovornosti. Za sedanji kulturni svet predstavlja svobodni zakon višek monogamije, zato zakona samega.

Monogamija je v prvi vrsti rezultat spolne izbere v svrhu ohranitve vrste. Der Arterhaltungstrieb, dem sich Promiskuität als schädlich erwiesen hat, führt zunächst zur geschlechtlichen Scheidung, dann zur Exogamie und schliesslich zur Monogamie. (Nagon za vzdržavanje vrste, kateremu se je mešanost izkazala škodljivo, vede najprej k ločitvi spolov potem k eksogamiji t. j. spolni ločitvi plemena do plemena, končno k monogamiji.) Müller. Spolna promiskuiteta se je pokazala po izkušnji škodljivo zdravemu zarodu. Promiskuiteta znatno zmanjša plodnost ali jo uniči. Prostitutka, ko je izrabljena, navadno izgubi sposobnost zarajati. Erst die Einehe vermag jene Bedingungen zu schaffen, unter denen die Auslese am günstigsten wird. (Šele enoženstvo premore ustvariti one pogoje, pod katerimi postane izbera najugodnejša.) R. Müller. Kakor je od strani moža ljubosumnost prvi vzrok enoženstva, tako je pri ženi sramežljivost drugi. Sramežljivost je plod spolne izbere, izogibanja promiskuitete, zato vstvarja stremljenje žene po enem samem možu. V razvoju tega prirodnega razvoja ojači se psihični moment vezanosti moža na ženo, ki je bistvo zvestobe. Normalno razvita žena želi izključno posest moža. To je drugi razlog enoženstva. Dejanstveno monogamijo pa še danes predstavljajo le izbranci človeške družbe, za vso veliko maso je monogamija zakon, vnjanja sila, ki se ji nalaga od zgoraj iz stremljenja po svobodi in izpopolnjevanju. (Die wirkliche Monogamie wird vorerst nur durch eine Elite verwirklicht, für die anderen ist es zunächst ein äusserer Zwang, der ihnen von oben her aus der Welt der Freiheit auferlegt wird.) Forel. Ta izvira iz stremljenja človeškega rodu po najširši izberi, ker je ta podlaga najpopolnejši diferencijaciji. Polna izbera je mogoča le pri svobodnem spolnem iskanju in zadoščevanju. S tega stališča ni izključeno, da človeštvo stremi preko enoženstva kot prehodna doba do proste spolne ljubezni in poligamije. H. Spencer vidi v monogamiji višek kulture. Lubbock pa trdi, da predstavlja le kulturno stopnjo k višji formi svobode spolne ljubezni. Ehrenfels trdi, da monogamija ne more zadostiti ni visoko razviti ženi ne možu. Pristen mož pristne žene t. j. ki ima le spolne značaje moža oziroma žene, ne more ljubiti. Misli pri tem idealno razvitega moža, ki se spolno vlada in ima potrebo po svobodnem izvrševanju spolne ljubezni, ki zahteva estetičnega užitka in torej ne more biti vezan na stalen predmet; misli na

idealno razvito ženo, ki hoče le enega, vedno enake ljubezni vrednega moža. Ehrenfels trdi, da dejanska harmonija duš ni mogoča, ali vsaj manj mogoča nego strnitev dveh životov v polni spolni ljubezni, marveč priznava idealno harmonijo duš in životov le trenutno, po razpoloženju moža in žene. Dejansko pa priroda ni ustvarila nikjer popolnega moža in popolne žene, marveč potom podedovalnosti prenaša spolnelastnosti. Ravno v tem pa je dokazano nepravo stališče Ehrenfelsa.

Bolje je stališče Forela. Die Reize, die den Mann in Erregung bringen, sind so differenzierter Art, dass es unmöglich ist, dass ein Weib sie alle besitzen kann. Der Mann ist instinktiv polygamisch angelegt. (Miki, ki dovedejo moža do spolne vzbude, so tako različne vrste, da je nemogoče, da bi jih imela ena žena. Mož je instinktivno zasnovan na mnogoženstvo.) Forel. Sicer pa velja isto za ženo, četudi ne v taki meri. Biolog R. Müller smatra tudi ženo instinktivno poliandrično zasnovano.

Statistika nam kaže, da danes štiri petine vsega človeškega prebivalstva na zemlji žive poligamično in da je monogamija socialen pojav le na najkulturnejšem delu človeštva, da je monogamija v zakonu torej pridobitev kulture. Stopnjevanje ljubezenskega življenja po višji kulturi ustvari iz poligamičnega stanja monogamijo. Predpogoj monogamije kulturnemu človeku je: 1. simpatija obeh spolov, t. j. instinktivno poželjenje enega po drugem; 2. spolna zmožnost, t. j. dovoljevati eden drugemu spolno naslado; 3. ugodnost socialnega položaja, da se simpatično razmerje ne moti po nezgodah vsakdanjega življenja, posebno vsled pomanjkanja. 4. priznanje potrebnosti stalne zveze, t. j. čustvo zvestobe. V zadnjem momentu tiči glavni razlog za kulturnega človeka, ki vzdržuje formalni zakon. Zakonska zvestoba zahteva izredno veliko premagovanje prirode in izvira iz umstvenega zahtevka, naj bo duhovni človek močnejši nego njegovi nagoni. Zakonska zvestoba je možu izraz zavesti lastne moči, da se hoče odrekati, postane vprašanje moške časti. Moževa čast psihično ni dejansko izkazovanje spoštovanja okolice, ampak zavest vršitve svoje dolžnosti. Raditega zakonska zvestoba ne more iti tako daleč, da v možu zatara čustvo lastne osebnosti. »Die Heiligkeit und Hochheit des eigenen Gefühls ist der unzerstörbare Teil eines Liebesglückes. Der Wille zur Treue wird darum eins mit dem Gefühle eines Menschen für seine eigene Integrität, seinen inneren Zusammenhang, die Haltung und Würde seines geistigen Wesens:

Treue gegen sich selbst. (Svetost in visokost lastnega čustva je neuničljiv del ljubezenske sreče. Volja k zvestobi postane torej jedina s čustvom človeka za svojo lastno celotnost, svojo notranjo zveznost, ponašanje in dostojanstvo svojega duhovnega bistva: zvestoba proti sebi.) Ellen Key. Zakonska zvestoba je torej vzdržljiva pri kulturnem človeku le, dokler se zлага z zavestjo osebnosti in ne postane podložnost ženi. Die eheliche Treue muss eine Vertrauens- und zugleich Ehrensache sein. (Zakonska zvestoba mora biti stvar zaupanja in istočasno časti.) Forel. Zvestoba je vsekdar ponosna in kadar ne more biti, je neupravičena in nastopi dolžnost svobodnega omikanega človeka, da se spon formalnega zakona oprusti. Izguba lastne svobode ne sme biti posledica zakona. Idealna zakonska zveza je prepojitev enega duha z drugim tako, da ne eden ne drugi del ne izgubi svoje duševne svobode. V resničnem zakonu torej leži predpogoj simpatijskih čustev, akt spojenja na sebi tvori zakrament t. j. vezanost s sledečim prijateljstvom in medsebojne vzgoje moža, žene in otrok. V zakonu so torej združeni: spolna in sublimirana ljubezen. Po zakonu se človek dejansko more bližati idealni ljubezni. Zakon dejansko kroti spolno pohotnost, omogočuje harmonijo duhov in ustvarja integracijo človeškega telesa in duha v zarodu in bodočnosti. Kolikor zakon kot institucija ne zavira razvoja osebnosti, toliko tudi docela odgovarja prirodni in socialni funkciji. Dr. Förster mora priznavati, da krščanski zakon sega preko človeškega uma, priznava torej njegovo mističnost, a mora tudi priznavati prirodno silo v človeku: Echte Liebe und Leidenschaft ist gewiss ein berechtigtes Motiv für die letzte Hingebung. Wir stehen nicht auf dem Standpunkte, dass Eheleute sich einander nur nähern dürften, wenn sie die Absicht und die Möglichkeit haben, ein Kind zu zeugen. (Pristna ljubezen in strast je gotovo upravičen nagib za zadnje udanje. Ne stojimo na stališču, da bi se zakonska ne smela bližati drugače, nego z namenom in mogočestjo zarajati.) Priznava tudi: Zweifellos giebt es Menschen, die sich auch im freien Liebesbündnis treu bleiben. Es stünde schlimm um die Kraft der Liebe, wenn dem nicht so wäre. (Brezdvomno je ljudi, ki si ostanejo zvesti tudi v svobodni ljubezenski zvezi. Slabo bi bilo za moč ljubezni, ako bi ne bilo tako.) S tem priznava docela prirodno stališče razvoja. Mogoča je svobodna, čista in zvesta ljubezen brez zakona, a redka je. Zato je treba formalnega zakona s sankcijo države, da vzga-

ja k tej višji ljubezni. Formalni zakon je torej le vzgojevalno sredstvo za človeka. Zato je docela nelogično, ako dr. Förster vendarle sklepa: »Ehe (kirchliche) schafft erst wahre Liebe, nicht umgekehrt.« (Zakon (cerkveni) ustvarja šele resnično ljubezen in ne nasprotno.) Resnična ljubezen brez zakona je mogoča in je bila pred zakonom. Dr. Förster čuti neskladnost svojih trditev, zaradi tega se mora izogibati odgovornosti s frazo: »Unsere Beweisführung setzt daher eine gewisse geistige Haltung des Lesers voraus, ohne welche die Argumentationen an der Selbstsicherheit des* sogenannten gesunden Menschenverstandes abprallen.« (Naše dokazovanje predpolaga gotovo duhovno razpoloženje čitatelja, brez katerega bi vsa razlogovanja odletela nad samogotovostjo takozvanega zdravega človeškega razuma.) Da učenjak dr. Förster utemelji aprioriteto zakona, zahtevati mora torej mistično razpoloženje onega, kojega uči. V tem celo protislovje! Prav ima Georges Sand, ki trdi: »Zakon je svet, kadar duša ne vara čutov in čuti ne varajo duše.« In apostel etike Emerson: »Nobena prisega zvestobe ne more braniti ljubezni pred višjo ljubeznijo.« Zakon je torej upravičen le kot rezultat razvoja ljubezni in rezultat človeške kulture. H. Spencer poudarja moč prirodne ljubezni v zakonu rekoč: »Ako bi ljudje bili pametni, bi uvideli, da ljubezen, katero je Bog v nas zasadil, zadošča popolnoma za obstoj zakona.« W. Ostwald pa poudarja moč kulture: »Širša ko je podlaga omike, tem varnejše postane čustvo obstoja osebne sreče, ki se javlja v višku, v človekoljubju.

Spolna ljubezen kot temeljni pojav življenja in ustvariteljica človeške družbe se ne da torej ne zapovedati ne prepovedati. Kjer se pomen zakona pretira, tam se ustvarja kot reakcija prostitucija. Dokler ni bilo prisilnega zakona, tudi ni bilo prostitucije. Nikdo drugi nego sv. Avguštin mora priznati to resnico, ko pravi: »Zatrite javne vlačuge in sila strasti vse prekopicne.« Modri Solon je napravil javne bordele (dikterion) za ljudstvo, zato da bi obvaroval svetost zakona kot državne naprave. Cerkevni moralisti in policijska država so postavili ideal zakonske ljubezni ter jo vzdržujejo s silo. Tako so pospešitelji prisilnega zakona na eni strani, na drugi strani pa prostitucije. Pri divjih plemenih in v prvi zgodovini človeških rodov ne najdemo prostitucije, dokler ni prisilnega zakona.

Prostitucija temelji globoko v človeškem prirodnem nagonu, ki išče zadoščenja ne glede pomnoževanja in vzdržavanja človeške vrste. Po drugi strani na biolo-

gičnem principu nadkompenzacije, pretiranega stopnjevanja funkcije vsled ponavljanja. Bistvo prostitucije zasledimo tudi še danes v kulturnih državah na teh dveh prirodnih pojavih. Docela prav trdi Fürth: »Wenn die Prostitution nur in ökonomischen Verhältnissen entspränge, dann wäre sie für die Dauer dieser eine notwendige Einrichtung.« Ako bi prostitucija izvirala le iz gospodarskih razmer, potem je za dobo trajanja teh potrebna naprava. Zgodovina razvoja spolnega življenja nam dokazuje, da nastopa vedno, kadar je prisilni zakon postal nenaraven, t. j. skušal siloma zatreti izvrševanje vsake spolne združitve izven zakona. Ako bi bila prostitucija le plod revščine, bi dobili prostitutko le med proletarci. Današnje kulturno življenje pa nam kaže cestno vlačugo ali navadno kurbo poleg kokote, grizete, metrese, mesaline in kurtizane. Od najnižjega stanu do najvišjega se kažejo torej prostitutke, da zadovoljijo potrebam pripadnikov dotičnih stanov izven zakona in lastni pretirani potrebi. Mesalina je bila carska soproga, a hodila je v kurbišče, ne iz sebičnih motivov, ampak, da zadošča lastni pretirani potrebi. Kurtizana je sama plemenite krvi, visoko civilizirana in ponosno nastopa na kraljevem dvoru. Markiza Pompadur je sedela poleg kraljev in kardinalov, ki so s tem izkazovali čast višji moči spolne ljubezni nad zakonom. Grizeta se ne daje možu iz gospodarske potrebe; nje značaj je ravno, da je gospodarsko neodvisna, a nima priložnosti stalne zveze. Zato išče vsaj začasno zvezo z možem proti izkazovanju simpatije in spolne ljubezni. Odgovarja prepletenosti današnje civilizacije, da tvori prostitutka poseben stan pridobivanja, da služi kakor obrtnik proti plačilu zadoščevanju spolne ljubezni. Toraj gori metresa, doli vlačuga! Dejansko mora proletarijat vsled revščine dajati velik del prostitutk. No statistika dunajskih prostitutk kaže, da jih je 34% iz meščanskih stanov. Bloch navaja za Madrid kot vzrok prostitucije 27% službeno razmerje (bivše dekle), 24% revščina, 31% zapeljanje, 3% prodaja; za London našteva 11.000 vsled revščine in zaslužka, 5000 pa prostovoljno, t. j. vsled višje potrebe spolnosti ali perversnosti. Statistika Berlina kaže leta 1871 prostitutk 48% iz obrtnih krogov, 22% iz fabričnih delavk, 14¹/₂% nižjih uradnikov, 10¹/₂% iz trgovine in inteligence in le 4% iz kmetov in 1% iz vojaških stanov. Prostitucija se naslanja po vnanji obliki ali na detumescenčni nagon ali kontrektacijski moža. Prvemu služi vlačuga, drugemu je služila že stara hetera, služi Japonska geisha in služi moderna kokota. Nizka prostitucija služi goli pohotnosti, je somatična potreba. Hetairizmus pa stoji v službi civilizacije in

kulture. Kjer je prisilni zakon omejil svoj delokrog na zarajanje legitimnih otrok, kjer je kontrektacijo izločil iz sebe, tam se je vsekdar in povsod ustvaril hetairizem. Njegova socialna naloga je oprostiti moža v celi njegovi osebnosti. Kontrektacijo je priroda ustvarila, civilizacija in kultura razvila, ker višja naslada daje možu večjo samozavest in oprosti njegovo dejavnost in delavnost. Od nekdanj so veliki umetniki in geniji imeli potrebo po izprostitvi najvišje spolne naslade, ne zaradi nje same, ampak da je njih duh tem svobodnejši ustvarjal. Ta prirodni nagon moža je bil ustvaritelj poligamije in je danes vzdrževalec prostitucije v kulturni državi poleg prisilnega od cerkve posvečenega državljanskega zakona. Le omejitev moževe detumescence in nižje kontrektacije, po drugi strani vzgoja žene, da možu zadošča po estetični kontrektaciji, v kulturni državi polagoma omeji prostitucijo. Ostajala bo pa dolgo še plod neomike in plod spolne nenormalnosti. Iskanje moža po spolnem občevanju vzdržuje prostitucijo kot ekonomičen pojav, psihopatičen moment na ženi pa vzdržuje prostitucijo kot neodoljivo potrebo spolnega občevanja. »Prostituierte sind wie ihr Gegenbild, die Vagabunde, geistig minderwertig und psychopathische Elemente.« Prostitutke so kakor njih protiobraz, potepuhi, duhovno manj vredni in duševno bolni elementi.) Ed. Fischer. Profilaksa proti prostituciji mora iti torej v dveh smereh: osvoboditi ženo gospodarsko, da ni vezana iskati zaslužka z lastnim telesom. »In demselben Grade als die Frau wirtschaftlich selbstständig wird, hört sie auf in den Augen des Mannes nur Geschlechtswesen zu sein. (V isti stopnji kakor postaja žena gospodarsko samostojna, tudi neha biti v očeh moža le spolno bitje.) Fürth. Druga smer: storiti spolno pervezne elemente za neškodljive po državnih zavodih. »Organismen bekehrt man nicht, sondern gebraucht man nach ihrer Bestimmung.« (Organizmi se ne preobračajo, marveč rabijo po svojem namenu.) Jentsch. Ne pregrajati poti naravnemu kulturnemu razvoju je končno sredstvo prostitucijo v njeni nesocialni obliki odpraviti.

Prostitucija z izločevanjem zaroda negira človeško družbo. Prostitucija izključuje na ženski strani svobodno individualno izbero. Iz teh dveh razlogov je prostitucija nemoralna. Nemoralen pa je tudi prisilni zakon, v drugem enako prostituciji, ker izbero izključuje. Problema zakona in prostitucije se torej dotikata ob tem. Prostitucija odpade, kadar bode zakon ne le državna institucija za vzdrževanje zaroda, ampak kadar bode zakon dajal

možu iste oprostivte osebnosti kakor svobodna spolna ljubezen: žena se mora torej vzgojiti ne le kot roditeljica, ampak tudi estetično-erotično. Kadar bo žena sposobna estetično vladati kontrektacijski nagon možev, takrat tudi zakon postane ne le trdna, ampak tudi neprisiljena vez enega moža in ene žene. Zato preozko trdi Dr. Forel: »Die Prostitution ist nichts anders als eine grossartige Niedertracht der modernen Kultur zum Zwecke der Ausbeutung der männlichen sexuellen Genusssucht im Dienste des Mamons. Ohne das Geld und den Alkohol würde von der eigentlichen Prostitution nichts mehr übrig bleiben.« (Prostitucija ni drugzega nego gorostasna podlost moderne kulture v svrhu izkoriščanja moške spolne poželjivosti v službi mamona. Brez denarja in brez alkohola bi od prostitucije na sebi ničesar ne ostalo.) Forel sam utemeljuje moško poželjivost, ki izvira iz tega, da priroda išče neomejeno ploditev. Moška preobilna spolna zmožnost in današnja civilizacija sta dejanski vzrok, da je prostitucija v naši dobi nastopila tako široko in nastopila v okrilju policije in države. Eine Konzentration verschiedener Klassenelemente an einem Ort ist die Voraussetzung für die massenhafte Entstehung der Prostitution.« (Skupljanje različnih razrednih življev na enem kraju je predpolaga gmotnemu postanku prostitucije.) Zah-teva moža po spolnem občevanju in nemogočest vsled civilizacijskih razmer zadostiti spolnemu nagonu v oni moški dobi, ko je najrazvitejši, mora ustvariti organizirano prostitucijo v državi. Zato Westermarck lahko trdi: »Je fortgeschrittener die Zivilisation, desto verbreiteter die Prostitution.« (Čim bolj stopnjevana civilizacija, tembolj razširjena prostitucija.) Vendar Westermarck nima docela prav. Civilizacija v bistvu ne tira za seboj prostitucije. Le nezdravo razmerje socijalnih razredov, da vsled izkoriščanja kapitalizma razpoloživih moških moči, istim onemogoči stalno spolno zvezo, le taka nenormalna civilizacija mora imeti za seboj prostitucijo. Proti tej prostituciji odpomorejo socialne reforme, ki leže v bistvu civilizacije. Dr. Liszt, c. kr. sodnik na Dunaju, ki pozna v ožji dotiki prostitucijo kot kazenski sodnik, trdi: »Da bi se morala prostitucija naravnost iznajti, da bi preprečila v velikih mestih strasti in nagibanje k protiprirodnim pregreham ter iste vsaj omejila na tesnejšem prostoru.« Na ženski strani pripisuje večje število prostitutk gizdavost in poželjenje po prostem brezdelnem življenju. Tip take prostitutke nam slika Machar v svoji Vlasti. V kurbišču spozna 18 letno dekle in sočutje do zapuščenega dekleta mu vname upanje rešiti jo za sebe in za njo. Proda vse svoje ljubljene knjige za K 32, da jo spravi

iz zloglasne hiše. No, le za kratek čas. Želja po gizdavi obleki, po brezdelju in flirtovanju jo spravi na staro pot nazaj. Izrastki civilizacije ekonomični in moralni razširjajo torej prostitucijo. Tako dejansko državna uprava prostitucijo ščiti: 1. iz higijene proti razširjevanju spolnih bolezni, 2. iz moralnih ozirov, da prepreči zapeljavanje in izprijenost, 3. iz ozirov javne varnosti, da se ne skupljajo in odtezajo nadzorstvu elementi vlačug in potepuhov. Abolicijsko gibanje, ki ima svrho odpraviti javno prostitucijo pod državnim nadzorstvom, pa je po drugi strani dokazalo, da policijsko nadzorstvo le malo more preprečiti razširjevanje spolnih bolezni, ker je točna in stroga kontrola dejansko nemogoča ali vsaj sila težko izvedljiva; da so kurbišča največja šola moralne perversnosti, da ne krijejo pod svojo streho le prirojene perversnosti, marveč iste šelej ustvarjajo, posebno na meji one moške dobe, kjer prirodna spolna moč pojema in mož zahteva po dražilih; da ravno prostitutke znajo prikrivati po svoji organizaciji hudodelce. Ako abolicijsko gibanje zahteva spolno svobodo ženske in tudi prostitutke, utegne biti na pravi poti. Le pouk in moralna povzdiga moža in žene omeji prostitucijo na prirodni minimum. Die Erlösung vom Übel der Prostitution kann nur eine Selbsterlösung durch Einsicht und Willen und die Tatkraft des Menschen, mit einem Wort durch Erziehung und Bildung, die man an Stelle des Glaubens, Predigt und blossem Gefühl setzt. (Rešitev zla prostitucije ne more biti druga nego samorešitev po spoznanju, volji in tvorni moči človeka, z eno besedo po vzgoji in omiki, katero se postavi namesto vere, propovedi in golega čustva.) Bloch.

Zakon je torej opravičen kot prirodni rezultat razvoja spolnega občevanja v monogamiji, je opravičen vsled kavzalnosti, ki vlada med spolno naslado in psihično ljubeznijo, je opravičen, ker tvori stalno vez za vzgojo in vzrejo rodbine, je opravičen, ker tvori jedro gospodarske organizacije, je končno opravičen kot prisilno sredstvo, ki drži neukega moža v enoženstvu iz strahu pred cerkveno in državno zapovedjo. Vidi se pač nemoč prisilnega zakona proti nenormalnim socijalnim razmeram v velikih mestih. Napačno je misliti, da prostitucija cvete v mestih vsled kršenja cerkvene moči. Ako je statistično dokazano, da kmečki stan daje minimalno številno prostitutk, t. j. naravnost iz dežele in so le-te prirodno degenerirane, pa je po drugi strani tudi res, da je na deželi med fanti in dekleti doma coitus interruptus in da je malokatero kmečko dekle, ki bi ne bilo razdevičeno, če količkaj prestopi dobo prve spolne godnosti. Ako ima mesto svoje bordele,

pa ima dežela vasovanje fantov. »Auf dem Lande ist coitus interruptus beinahe der ausschliessliche Verkehr unter Unverheirateten, deshalb so viele in bestem Verhältnisse lebenden Landsleute unverheiratete Leute sind. (Na deželi je pretrgano spolno občevanje skoraj izključno občevanje med nezakonskimi, zaradi tega je tam toliko v najboljših razmerah živečih ljudi neporočenih.) Dr. Baum. Ako na deželi ni žalostnih posledic mestne prostitucije, to temelji v zdravem telesu kmečke mladine, v zdravi hrani in zdravem delu poljedelca. V revnejših krajih slovenske dežele, odkoder mora mladina po svetu na delo, pa so povsod žalostno izraženi posledki venerične bolezni in spolnega občevanja v odstotkih umobolnih, ki odgovarjajo za svoje in grehe starišev. Na Goriškem je za umobolnico karakteristično, da je v Furlaniji največji odstotek umobolnih vsled pelagre, v slovenskem delu dežele pa vsled alkoholizma in venerične bolezni.

Konflikt med prisilnim zakonom in prosto spolno ljubeznijo bo torej obstajal, dokler možu ne bo mogoče dobiti spolnega zadoščenja v stalni zvezi in dokler vzgoja moža in žene kontrektacijskih sredstev ne stori estetičnih, dokler privlačni nagon med spoli ne zavlada, t. j. dokler mož ne bo iskal zdrave, dobre žene in žena značajnega moža. Konflikt med zakonom in spolno ljubeznijo je postal danes bolj akuten, ker možu skoraj ni več mogoče vsled socialnih in ekonomičnih razmer najti v najgodnejši svoji dobi stalno spolno zvezo. Po drugi strani je rast kulture v možu in ženi ojačila željo po svobodi in polnem razvoju osebnosti. Ta konflikt med zakonom in spolno ljubeznijo je končno seksualni problem: da razvit kulturen človek užije polno spolno ljubezen, spolno prirodno naslado, da stopnjuje pri tem vživanju svojo osebnost, zavest svoje moči in ne pride v nasprotje z interesi države kot predstaviteljico človeške družbe. In ta problem je postal v naši dobi tako akuten, ker v državnem življenju sili na površje široka masa proletarca. V stari državi je smel uživati le, kdor je bil deležen državne oblasti, državne obrambe. Danes terja ljudstvo svoje pravice do oblasti, stavlja zahteve po prostem uživanju, po plodovih svojega dela. Zakon je bojni krik privilegirancev, svobodna ljubezen je bojni krik proletarca, duševno osvobojenih duhov. Priviligirana zakonska žena z vsemi izrastki prepovedi spolnega življenja izven zakona gori: onanije, pederastije, posilstva in perverznosti, brezpravna prostitutka v spremstvu sifilide, telesnega in duševnega propadanja doli, — to je antiteza, katera bije v obraz proletarcu, iz katerega vrst se rekrutira največ prostitutka. Zato je spolni problem eden problemov, katerega hoče rešiti socializem.

○ smotrih in ciljih svobodnega zidarstva.

Neštétokrat beremo v raznih reakcionarnih listih besedo prostozidar, ki jo navadno uporabljajo za označenje brezvercev in vsakovrstnih nasprotnikov prestola in oltarja; toda malo jih je, ki vedo, kaj pomeni pravzaprav ta beseda. Kolikokrat čujemo, da so prostozidarji poleg tega še zavrtni morilci, ki se skrivnostno potikajo po noči po temnih ulicah, z bodalom v roki, in preže na svoje nasprotnike. Neki poseben mistiški nimbus obdaja prostozidarje. Ta nimbus je zadobil še dijaboliško nijanso, ko je razburjal pobožnjake francoski pisatelj G. Jogande de Page, ki je pod psevdonomimom Leo Taxil skozi 20 let izdajal o prostozidarjih razna »odkritja«, v katerih je razlagal, da so framasoni čestilci hudičevi in da stoje s hudičem Bitru in drugimi peklenskimi prvaki v neposredni zvezi. Bila je to največja mistifikacija, kar jih poznamo; Taxil je lagal tako debelo, kot je le mogel, a cerkev in njeni pristaši so mu vse verjeli. Knjige njegove so prevedli na vse evropske jezike, tudi na slovenski. Taxil pripoveduje, da je videl v prostozidarski loži hudiča Bitru, ko je v krokodilovi podobi igral klavir, predložil je v neki seji svojim poslušalcem par dlak, ki jih je izpulil v prostozidarski loži iz repa nekega drugega hudiča, in vse to so mu verjeli verniki z nezmotljivim papežem na čelu. Naposled je bilo Taxilu že samemu preveč in odkrito je priznal, da je vse zlagano, kar je pisal; kako strašen tuš za nezmotljivo cerkev! Potem so za nekaj časa precej potihnili in mnogo jih je sploh počelo dvomiti o postanku in delovanju prostozidarjev.

Zato hočem tu podati nekaj točk, ki tvorijo bistvo prostozidarskega gibanja, da s tem vsaj nekoliko razpršim napačne pojme, ki jih imajo še pri nas o tej vzvišeni instituciji.

Ime **svobodni zidar** (muratore libero, Freimaurer, framaçon) je gotovo zelo čudno in težko si je brez natančnega poznavanja pod tem kaj jasnega predstavljati. Ime organizacije je namreč zelo staro in stoji v zvezi s prvim postankom prostozidarskih lož, ki so se razvile iz rokodelskih organizacij srednjega veka. Na Angleškem so bile v 16. in 17. stoletju posebne vrste zidarske organizacije, v katere so vstopali tudi razni nerokodelci; te organizacije so bile večkrat središče raznih svobodomiselnih teženj; tako se je polagoma iz njih izcimila organizacija svobodnih zidarjev, ki je sicer urejena nalik onim starim zidarskim dru-

štvom, toda stari zidarski običaji imajo le simboliški pomen. Tudi ime svobodni zidar je simboliško: znači toliko kot kulturni delavec. Razvoj individualnega značaja, kakor tudi razvoj človeštva v obče lahko primerjamo gradnji poslopja in za to poslopje obdelujejo svobodni zidarji gradivo.

Ta simboliška razlaga imena nam predočuje glavne cilje prostoziidarstva. Pravi namen mu je humaniteta, človečanstvo v vsem obsegu svojega pomena: pospeševanje duševnega in kulturnega razvoja človeštva, kakor tudi etiškega razvoja posameznika. Bratstvo, enakost in svoboda so vodilna parola masonskemu delu.

Prostoziidarske organizacije, ki so razširjene po celem svetu, obstoje iz takozvanih velikih lož ali velikih orientov. Vsakemu teh orientov je podložno večje število lož ali prostoziidarskih društev, ki imajo svoje sedeže po raznih mestih. V ložah se shajajo prostoziidarji dotičnega okraja in vrše v njih svoje skupno delo, dočim so veliki orienti centralne organizacije, h katerim pošiljajo lože le svoje zastopnike.

Ena glavnih nalog lož je notranje delo, ki ima namen spopolniti člane v etiškem oziru. S študijem razmerja med posameznikom in med vesoljnim človeštvom se izpopolnjujejo masoni v etiškem pojmovanju; z vednim predočevanjem in povdarjanjem dolžnosti, ki jih moramo izpopolnjevati napram svojemu bližnjemu, se krepí v prostoziidarskih ložah čút humanitete. Privesti svoje člane do spoznanja, da morajo dobro, pošteno in pravično ravnati le radi dobrega samega in ne radi kakih zaslug, ki si jih morda s tem stečejo, je naloga prostoziidarske izobrazbe. Lože so torej šole vzvišene morale, ki ima svoj namen sama v sebi in ne v kakih sebičnih težnjah.

Verska vprašanja ne igrajo v ložah nobene vloge. Popolnoma po krivici prostoziidarje identificirajo z nasprotniki pozitivnega verstva. Svobodno zidarstvo pušča svojim članom popolno versko svobodo. Protivi se pa seveda vsakemu vsiljevanju kakega verskega nazora, vsakemu poizkušavanju podjarmiti človeškega duha s kakim verskim nazorom in omejiti njega svobodni polet. Vera v boga, v »večnega mojstrazidarja svetov« je celo med dolžnostmi svobodnih zidarjev. Seveda se dandanes to načelo, ki je iz početka 18. stoletja, smatra simboliško ter je vsakemu na prosto dano, kako pojmuje besedo »bog«, ali si pod tem predstavlja vse vzdržujočo mater naravo ali pa osebno nadsvetško bitje. Prostoziidarstvo torej ni nikaka

verska organizacija in ne zastopa nobenega posebnega svetovnega naziranja.

Bratstvo in enakost vlada med vsemi masoni; tu ni nobenih razlik stanu; pravi demokratski duh se goji v ložah in njih člani se navajajo, ta demokratizem povsodi in vsekdar izvajati ter vsakega človeka ceniti le po njegovi moralični kakovosti in ne po predsodkih stanu in rodu.

Gotovo so to vse nazori, ki jih ima dandanes vsak človek moderne izobrazbe; toda kolikokrat so vendar ti nazori le na jeziku! Vedno in neprestano povdarjanje teh načel in razmišljanje o njih je ravno oni moment, ki odlikuje prostozidarske lože. S tem preide to vsakemu masonu tako v kri, da izvaja ta načela v vsakem slučaju in da vedno v vsem njegovem delovanju odločujejo.

Posledica celega ustroja framasonskih organizacij je, da veže vse prostozidarje celega sveta še posebna vez bratstva. Pogoji za vsprejem v lože so tako izbrani, da nam dajo precejšnjo garancijo, da najdemo med masoni le ljudi, ki zaslužijo naše največje zaupanje in spoštovanje, le poštene, človekoljubne in svobodomiselnne značaje. Naravno je, da je ta zavest krepka vez, ki združuje vse prostozidarje. Radi tega je vsak svobodni zidar vedno pripravljen pomoči drugemu članu svoje organizacije, ga v tujini gostoljubno sprejeti in ga v sili podpirati, kajti prepričan je lahko, da gre ta pomoč in podpora človeku, ki jo radi svojega plemenitega značaja posebno zasluži. Nedvomno je za vsakega prostozidarja pri izvrševanju svojih dolžnosti jako važna zavest, da so z njim enih misli milijoni in milijoni bratov vseh dežel in vseh narodov.

Lože pa ne navajajo samo svojih članov vršiti dela humanitete, nego one izkušajo delovati tudi neposredno, kjer je pomoč posebno potrebna. Siromakom, vdovam in sirotam dele lože vedno podpore; ako nastopi kaka elementarna katastrofa, eksplozija v rudniku, povodenj, požar ali potres, so framasonske lože na prvem mestu med dobrotniki. Vsak siromak, ki prosi pomoči pri kaki loži, je lahko prepričan, da dobi podpore, ako je je res vreden. Lože namreč navadno razpolagajo s precejšnjim novcem, kajti vedno so med člani tudi bogataši, ki darujejo velike svote v človekoljubne svrhe.

Razmerje lož napram javnemu življenju je po različnih deželah precej različno. V glavnem moremo razlikovati v vnanjem delu lož dve struji, germansko in romansko.

Germanske lože (nemške in ameriške, manj velja to za angleške in avstralske) smatrajo za svoje glavno delo, izobraziti po-

sameznega člana kot moralično bitje. Načelo svobodomiselnosti izvajajo tako, da dajo svojim članom posebne direktive, kako delovati v javnem življenju, da jih navajajo zavzemati se za svobodomiselne težnje v politiki, toda neposredno kot korporacija ne posegajo nikdar v politiko ni ne vzdržujejo nobene politiške agitacije. Večkrat je opaziti pri germanskih ložah težnjo, izogibati se celo politiškim vprašanjem in posvečati pozornost zgolj etiškim in humanitarnim načelom. Ne more se reči, da bi bilo to razmerje napram javnemu življenju baš na korist razvoju framasonstva v germanskih deželah. Radi te rezerviranosti lož je na Nemškem nastalo več drugih organizacij, ki si stavijo naloge, katere bi moralo vršiti pravzaprav masonstvo, n. pr. zveza monistov, družba za etiško kulturo, svobodna misel itd. Sicer je med člani teh društev mnogo svobodnih zidarjev, vendar so lože v celoti napram tem društvom precej pasivne. Radi te rezerviranosti je tudi kvaliteta članstva nemških in ameriških lož precej padla, kar je zelo usodepolno, kajti znižanje duševnega nivoja lož ima zopet za posledico, da nimajo za višjo inteligenco nobene prave privlačnosti več, in ako se bode ta proces še dolgo ponavljal, bodo germanske lože polagoma izgubile ves svoj nekdanji pomen. Prej so imele ravno nemške lože mnogo odličnih duhov, Lessing, Herder, Goethe, Fichte, Friderik Veliki, Mozart, Bluntschli i. dr., toda ti časi so minoli in dandanes je v nemških ložah precej malo agilnih duhov.

Mnogo obsežnejše je pa delo romanskih in drugih južnoevropskih svobodnih zidarjev. Njih delovanje velja v veliki meri tudi razvoju javnega življenja. Gotove politiške težnje v romanskih deželah imajo svoj izvor v ložah, lože nastopajo tu tudi na zunaj kot celokupna organizacija in nalagajo svojim članom jako precizne direktive glede postopanja v politiških vprašanjih. Nedvomno je to pojmovanje prostozidarskih dolžnosti pravilnejše kot pa rezerviranost germanskih lož. V romanskih deželah so člani lož vsi važnejši javni funkcionarji, mnogi učenjaki, pisatelji in umetniki; jasno je, da enoten nastop tolikega števila inteligentov more mnogo doseči in da je torej javno delo romanskih lož zelo uspešno in plodonosno. Glavne politiške težnje, ki jim posveča svobodno zidarstvo svojo pozornost, so stremljenja po svobodnem razvoju duha, torej vprašanja duševne izobrazbe in kulture, in stremljenja po popolni svobodi in enakosti državljanov. Torej humaniteta v najširšem pomenu besede. Glede socialnega vprašanja imajo lože sicer omejene nekatere glavne točke, toda preciznega stališča v tem ne zavzemajo nobenega;

med člani romanskih lož najdemo zastopnike socijalistiških, kakor tudi republikanskih in nacionalno-liberalnih frakcij.

Ako pogledamo zgodovino masonskega delovanja v preteklem stoletju, vidimo v prvi vrsti italijanske svobodne zidarje, ki so izveli velikansko delo humanitete in napredka: osvobojenje in združenje italijanskih pokrajin, ki so zdihovaly pod tujim jarmom, v veliko demokrasko državo. Iz masonskih lož so izšle one sile, ki so zedinile laški narod. V prostozidarskih ložah so se kovali in določevali načrti, tu je bilo shajališče italijanskih rodoljubov, od tu so se širile težnje po svobodi med ljudstvo ter pripravljale preporod naroda. Na vsakem spomeniku »dei martiri« v italijanskih mestih se blišči prostozidarski znak ter priča, da je na stotine in stotine masonov napojilo laško zemljo s svojo krvjo v boju za svobodo. Nesmrtni italijanski heroj svobode in plemeniti človekoljub Giuseppe Garibaldi je kot veliki mojster svobodnega zidarstva vodil to gibanje ter s svojo junaško četo »tisočerih« tudi neposredno prispeval, da so se otresli njegovi rojaki svojih tlačiteljev; tudi vsi drugi svobodomiselni italijanski rodoljubi, Cavour, Mazzini i. dr., so izšli iz svobodnega zidarstva.

Osvobojenje Grške izpod turškega jarma je tudi našlo veliko oporo v svobodnem zidarstvu; Angleški svobodni zidarji so svoje grške brate posebno izdatno podpirali. Zato tudi dandanes svobodno zidarstvo nikjer ni tako razširjeno in popularno kot na Grškem. Vsak omikan Grk je član te organizacije.

Na ibernskem polotoku se posebno v zadnjih letih kažejo težnje po osvoboditvi človeškega duha iz okovov klerikalizma; masonske lože so tudi tu središče naprednih teženj. Veliki mojster španskega orienta Ferrer je kot mučenik umrl na morišču, toda dobil je neštevilno naslednikov in posnemalcev, ki neumorno vrše svoje kulturno in humanitarno delo.

Na Francoskem je zakon ločitve cerkve in države prinesel popolno svobodo in neodvisnost duha, — delo, pri katerem so bili v veliki meri udeleženi francoski prostozidarji.

V zadnjem času se je mnogo govorilo o turških svobodnih zidarjih. Res je, da so bile masonske lože središče mladoturških teženj; vpeljava ustave in odstavljenje sultana Abdula Hamida je bila posledica gibanja, ki so ga povzročile turške lože. Toda mladoturški svobodni zidarji niso znali masonskih načel dosledno izvajati ter so kmalu izgubili vse simpatije svetovnega masonstva. Nasprotno simpatizuje danes vse svobodno zidarstvo z gibanjem balkanskih narodov; srbski svobodni

zidarji so od mnogih masonskih organizacij dobili izraze odkritosrčne simpatije. Posebno laški svobodni zidarji sledijo z vneto junaškemu boju Slovanov in Grkov, saj se je celo sin njihovega nekdanjega velikega mojstra, general Ricciotti Garibaldi na čelu oddelka garibaldincev udeležil na grški strani (ki jim je bila edina neposredno pristopna) vojske proti Turkom, da s tem tudi dejansko pokaže tople simpatije za balkanske junake.

Kar smo tu čuli o svobodnih zidarjih, so nedvomno dela najplemenitejšega človekoljubja; načela, ki sem jih tu očitno našel, so gotovo najpopolnejše in najidealnejše izvajanje nauka: ljubi svojega bližnjega kakor sam sebe. Morda se bo kdo sedaj vprašal, odkod ono strašno sovraštvo rimske cerkve proti svobodnim zidarjem, proti tej organizaciji, ki tako nesebično izvaja Kristov nauk.

Velik del tega sovraštva ima svoj vzrok v nepoznavanju načel svobodnega zidarstva in v raznih lažljivih obrekovanjih, tičočih se tajnih masonskih institucij, o katerih hočemo še pozneje nekaj izpregovoriti. Deloma pa datira to sovraštvo iz onih časov, ko se je italijanski narod pod vodstvom masonov otresel tujega jarma in seveda tudi papeževi državi ni mogel prizanašati. Nadalje cerkev dobro ve in čuti, da je svobodno zidarstvo krepkejša organizacija kot pa cerkvena hierarhija in to organizacija, ki v najpopolnejši meri in nesebično izvaja načela človekoljubja ter mora tako večkrat prestreči težnje cerkve, ki uporablja človekoljubje le kot pretvezo, da zaslužni narode in jih omejuje v napredku duševne izobrazbe ter si tako zasigura mastne dohodke za »namestnike božje«. Kako globoka je ta mržnja cerkve do framasonov, kaže najjasnejše Ferrerjev proces. Tu se je pristašem cerkve posrečilo popolnoma nedolžnega moža, ki je vse svoje delovanje posvetil duševni izobrazbi svojega naroda, tirati na morišče. Gotovo pa je, da plačilo ne izostane. Kajti povsodi, kjer se je dvignila cerkev proti masonstvu, je naposled podlegla; masonstvo je skala, ki je mnogo trša od skale Petrove, masonstvo ne pozna sebičnosti in to je njegova moč.

Vse očitane funkcije svobodnega zidarstva so dandanes vsakemu, ki se je za to gibanje zanimal, poznane. Svobodni zidarji jih tudi vedno očitno priznavajo. Toda kljub temu obdaja framasonstvo še nek tajinstveni nimbus; marsikdo, ki so mu poznana opisana načela, vendarle še skomizguje z rameni, češ, to vendar ni glavno, nego prostozidarstvo ima še posebne skrivne misterije, katerih najskrivnejših niti vsi svobodni zidarji ne poznajo. Razni mistifikatorji so ljudi tako zbegali, da svobodnim

zidarjem kar verjeti nočejo, ako razkladajo svoje težnje, češ, to je samo pesek v oči. Morda tudi meni marsikak bralec ne bo hotel verjeti, ali pa bo trdil, da nisem zadosti poučen. Temu seveda ni mogoče pomagati in tudi, ako želi vstopiti v kako ložo, mu ne bo pomagano; kajti ljudi, ki bi se zgolj iz radovednosti hoteli vsiliti v prostožidarstvo, lože ne vsprejemajo. Torej le onemu, kdor meni zaupa in kdor zaupa izdajatelju te revije, da ne bo vsprejemal člankov, kateri bi hoteli ljudstvo slepiti, le temu naj veljajo nastopne vrstice.

Res imajo framasonske lože še posebne tajnosti, ki jih nihče ne more izvedeti, kdor ni sam član framasonske organizacije. Toda te tajnosti, o katerih so si razni brezvestneži izmislili neštete bajke, da s tem zadovolje radovednosti občinstva, so pravzaprav le postranskega pomena in nimajo s cilji framasonstva nobenega posla.

Prostožidarske organizacije so zelo stare; obliko, kakršno imajo danes, so zadobile že l. 1717. Jasno je, da so se pri tem ohranili nekateri običaji, ki so deloma še starejšega izvora in spominjajo na običaje srednjeveških zidarskih organizacij, deloma pa simboliško izražajo prostožidarska načela. Tudi pri drugih organizacijah, ki postojajo že več stoletij, vidimo slične starinske običaje; pogledimo doktorsko promocijo na vseučilišču, kjer se slavnostno priseže na štatut vseučiliča, na palico, ki jo pomoli pedel v srednjeveški noši, ali pa običaje pri vmeščanju lord mayorja v Londonu, ali pa celo običaje pri kronanju angleškega kralja: povsod vidimo dejanja, ki so sama na sebi morda nesmiselna, ki se nam zde, ako položaj natanko premislimo, celo smešna, toda v celem ravno ta dejanja radi svoje posebnosti predočujejo važnost in slovesnost dotičnega trenutka, izražajo simboliško pomen delokroga onih funkcionarjev in so poleg tega tudi historiška reminiscencija, ki naj kaže, kako starodavne so te naredbe. Človek je jako dovzeten za vnanje vtise in gotovo je, da se nam slovesnost in pomen takih momentov tem bolj vtisne, ako je i za oko nekaj posebnega, ako imamo i za oko simbole ki nam predočujejo bistvo dejanja. Simbolika je pač neka posebna vrsta izražanja misli in je v gotovih momentih ravno tako upravičena, kakor izražanje misli potom besede, v prvi vrsti je pa upravičena tedaj, ako naj se posebno poudari važnost kakega dejanja, ker simboliško izražanje misli napravi ravno mnogo trajnejši in krepkejši vtis na intelekt, kakor pa izražanje potom govora.

Zato postoji v prostozidarskih ložah običaj pri važnejših poslih izražati etiške principe kakor tudi celi pomen framasonstva simboliški. Ta simbolika je glavna tajnost prostozidarstva, torej moment, ki je v primeri s cilji framasonstva popolnoma stranskega pomena.

Tajnost napravi te običaje še posebno slovesne, kajti nikjer drugje jih ni kot v prostozidarskih ložah; izključeno je, da bi jih mogle še kake druge korporacije oponašati ali posnemati. Tajnost je pa tudi radi tega važna, ker je tako mogoče, da po teh običajih vsak framason drugega spozna in ni potreba zato nobenih drugih izjav in dokazov. Na ta način je izključeno, da bi se mogli vrniti v prostozidarske lože nepoklicani ali pa celo nasprotniki framasonskih teženj ter motiti in oškodovati masonsko delo. Ker tudi članstvo lož ni nikomur nepoklicanemu znano, so svobodni zidarji popolnoma nemoteni ter morejo tako tem vspešnejše vršiti svoje dolžnosti. Seveda je tajno tudi vse delo prostozidarskih lož, kajti le tako je mogoče doseči, da se ne more vsakdo vmešavati v posle prostozidarstva, nego da jih morejo izvrševati nemoteno oni, ki so posebno sposobni za to. Še le po končnih učinkih je tu pa tam mogoče spoznati delo masonov.

Svobodni zidarji so torej nekaka nevidna sila, ki neopaženo povsod med nami deluje in čuva nad napredkom človeštva. Svobodne zidarje moremo imenovati nekako etiško aristokracijo, toda aristokracijo, ki nima težnje vladati, nego ki nasprotno nesebično služi človeštvu in njega kulturnemu razvoju.

Tajnost dela lož ima pa še drug pomen etiškega značaja. Ravno ta tajnost opravi kakor tudi članstva lož zasigura, da se vrši humanitarno delo lož radi dobra samega in ne radi kakih sebičnih namenov. Masoni radi te tajnosti ne žanjejo niti hvale niti plačila za dobrote, ki jih izkazujejo na vse strani, kajti oni stoje ravno na vzvišenem principu vršiti dobro radi *d o b r a s a m e g a*, etiško načelo, ki ga v današnjem krščanstvu faktično še pogrešamo, kajti tu se vrši dobro radi »plačila v nebesih« ali pa sličnih v bistvu zelo egoistovskih motivov.

Svobodno zidarstvo se od vseh drugih organizacij loči v tem, da ne dela nobene propagande za se. Lože ne nabirajo članov, one ne kličejo in ne vabijo. Kdor se čuti poklicanega za humanitarno delo in je sposoben za to, bo že prej ali slej, morda popolnoma slučajno, prišel v dotiko s svobodnim zidarstvom in želja, postati član te organizacije, se mu bo sama pojavila. S tem je prostozidarstvu olajšano delo izbiranja članov, kajti precej iz-

ključeno je, da bi se v večji množini javili ljudje, ki niso sposobni izpolnjevati masonskih dolžnosti. Pa tudi od onih, ki se sami javijo, lože ne vsprejmo vsakega; le osebe, ki so se lože o njih prepričale, da je njih morališka kakovost popolnoma neomadeževana, morejo računati na to, da postanejo člani svobodnega zidarstva.

Prostozidarstvo je dandanes zastopano v vseh delih sveta; več milijonov članov šteje ta organizacija. Po vseh kulturnih državah imamo enega ali več velikih orientov. Iz vseh slojev se rekrutirajo člani lož, od delavca do kronanih glav so zastopani vsi stanovi. V prejšnjih časih, ko je bilo duhovništvo še važen kulturni faktor, je bilo tudi mnogo izobraženih katoliških duhovnikov, celo škofov, članov lož. Pa tudi še dandanes najdemo, posebno na Angleškem in v Ameriki, med framasoni mnogo svobodomiselnih protestantskih duhovnikov kakor tudi duhovnikov drugih verstev. Med vodilnimi krogi masonskih orientov so glavni element visoki državni in vojaški funkcionarji, politiki, pisatelji in učenjaki.

Samo v Avstriji so prostozidarske lože prepovedane. Kakšni motivi so pač tu povzročili prepoved organizacij, ki se zavzemajo za zatirane in tlačene, ki pospešujejo etiški in kulturni napredek? Celo na Ogrskem so lože dovoljene. Na jugoslovanskih tleh delujejo tri lože, loža »K ljubavi bližnjoga« v Zagrebu, »Sirius« na Reki in »Pobratim« v Belgradu. Ko so Francozi osvojili slovenske pokrajine, so prinesli s svojo višjo kulturo tudi frama-sonstvo k nam. V Ljubljani so osnovali ložo, kateri je pripadalo tudi več Slovencev, najbrže je bil med njimi Valentin Vodnik, vsaj besede »večni mojster ukazuje, prid' zidar se les učit'« v »Vršacu« zvene precej prostozidarsko.

Kar sem poročal v teh vrsticah o svobodnem zidarstvu, je seveda le kratka skica njegovih najvažnejših načel in uspehov, nikakor ne popolna slika cele organizacije; ipak mislim, da je vsakdo uvidel, kako nesmiselne so trditve, ki jih je večkrat brati po naših listih o prostozidarjih. Gotovo bo pa tudi vsakemu Slovincu ravno v sedanjem času prijetna zavest, da nismo osamljeni v svoji boli, ako teptajo tujci pravice našega naroda, nego da najde naše stremljenje po napredku in svobodnem razvoju simpatiškega odmeva v milijonih in milijonih src od vzhoda do zahoda, ki jih družijo v sebi vesoljno svobodno zidarstvo.

Scout.

Sodobno življenje v mestih daje jako skromne predpogoje za zdravo in naravno življenje, ki zahteva pred vsem svetlobe, prostora in zraka v obilici. Vsled neharmoničnega družabnega reda je večina mestnega prebivalstva izključena iz neprikrajšnega uživanja vseh prirodnih darov in krasot. Na ozkem prostoru se kopičijo in tlačijo druga ob drugo stanovanjske kasarne, ena dela senco drugi, gozd tovarniških dimnikov polni zrak s smrdljivim duševim dimom, ki se plazi nad strehami, nad celim mestom krožijo umazane megle in zapirajo pot blagodejnim solčnim žarkom. Le vetrovi tu in tam razpode sivo motno zagrinjalo.

To je eden najžalostnejših vnanjih pojavov sodobne kulture. To dejstvo kaže krivično razmerje gospodarsko neenakopravnih in izkoriščanih mestnih slojev do prirode: v svrhu gole eksistence se morajo odreči pravice do tega, kar uživa najneznatnejši stvor v naravi. Gospodar prirode je suženj sodobnega družabnega reda!

Neproporcionalni gospodarski odnošaji med posameznimi sloji in neharmonični stik mestnega prebivalstva s naravo tvori glavni vzrok vsega socialnega gorja in degeneracije mestnega prebivalstva. Fizična slabost in duševna nervoznost sta glavna znaka te degeneracije. Skoraj ves ustroj človeškega telesa je med tesnim mestnim zidovjem v vedni nevarnosti in čim manj ima odporne sile, tem lažje podleže enostranskemu mestnemu življenju. Tisoči posameznikov predčasno odmirajo in vedno nove trume silijo v prostovoljne kletke.

Statistika in izkušnje zdravnikov nam podajajo grozne številke o pogubonosnem vplivu sedanjega načina mestnega življenja. In uboga mestna mladina! Tudi ta je že nervozna. Zanj ne sveti zlato solnce tako krasno kakor na izvenmestnih livadah; zanj ne rastejo duhteče cvetlice po travnikih; zanj ni hladne blagodejne sence gozda, zanj ne žubori potoček po skalovju v gorah, kajti večina mestnih otrok je priklenjena med sivo, tesno zidovje kakor ptič v kletki.

Sedanja človeška družba zelo slabo skrbi za telesno vzgojo mladine. Spoznanje, da je to najvažnejše vprašanje, še ni prodrlo v vse merodajne in nemerodajne kroge. Že duševna vzgoja sedanje meščanske družbe stoji na neprimerni nizki stopnji, še

slabše pa je preskrbljeno s telesno vzgojo. Tistih par ur telovadbe, ki so predpisane na šolah, ne kažejo nobenega izdatnega uspeha, kakor tudi ne razne igre in športi, ki se prakticirajo navadno v mestnem okvirju.

S stališča, da je za zdravje in normalni razvoj pretežno duševno delujočih ljudi nujno, da delajo tudi telesno, bi bilo pač najboljše sredstvo praktično, koristno delo, kakor je delo na polju, v gozdu, na vrtu, na stavbi itd. To priložnost pa ima pri današnji družabni uredbi malokateri mestni prebivalec. In tudi če ima tu pa tam tako priložnost, se povprečni duševni delavec celo ogne fizičnemu delu; smatra ga za nečastno in gre rajši v telovadnico med štiri stene. Tega značilnega pojava je kriva pred vsem meščanska vzgoja in sedanja šola. Celotni sinovi kmetijskih starišev, ki študirajo v mestu, večinoma rajši pohajajo, ko pridejo na počitnice, kot pa bi prijeli za kakšno kmetijsko delo.

Ker pa dandanes pretežna večina mestnega prebivalstva, ki deluje večinoma duševno, nima prilike tudi fizično delati, zato je telovadba zaenkrat opravičena, potrebna in koristna, ako se vrši v zdravih mejah. Prednost pa se mora dajati predvsem praktičnemu telesnemu delu, kajti tu se naložena energija izpremeni v koristno delo, kar je pogrešati pri salonski telovadbi in pri raznih športih. Potrebnost in korist telovadbe je torej le relativna in ne absolutna.

Telovadba in šport sta koristna le, ako se izvajata sistematično in zmerno in ako je tekmovalni moment popolnoma izključen kakor tudi amatersko akrobatstvo. Ako se ne pazi na to, je učinek lahko ravno nasproten. Pretirana telovadba in pretiran šport vodi k abnormalnostim in k raznim telesnim in duševnim slabostim. Kar velja za navadno telesno delo, velja tudi za telovadbo in šport, da je koristno in zdravo le pri zadostni in dobri hrani. Slabo preživljani individuij se z vsakim telesnim naporom izčrpa; prej oslabuje kot pa se krepi.

Kot vzgled pretiranega športa nam služi lahko ameriško in angleško dijaštvo s svojim abnormalnim gojenjem športa. Ameriški zdravnik Ward-Smithson se je nekoč izrazil »da postanejo v 100 letih vsi Amerikanci prismojeni, ako bo šlo v Združenih Državah še dalje tako naprej. Arena, kjer igra 22 igralcev football in na katere gleda 80.000 brezdelnih gledalcev, je ravno tak upadek kakor rimski amfiteater z gladiatorji.

(Konec prih.)

Pregled.

Dijaštvo.

Praga 12. XII. 1912.

Pretekli mesec se je vršil tu shod, ki ga je priredilo „Volné sdružení socialistického studentstva“. Na tem shodu sta predavala F. V. Krejčí, znani pisatelj, in bivši drž. poslanec dr. Fr. Soukup, ki je absolviral lansko zimo svoje predavateljsko in propagatorično potovanje po celi severni Ameriki.

F. V. Krejčí je govoril o razmerah dijaštva k socializmu in izvajal v jedru takole: V gibanju naprednega češkega dijaštva je igral socializem pred 20 leti veliko ulogo. Danes pa je treba konstatirati, da razmerje med dijaštvom in socializmom ni tako, kakršno bi imelo biti z ozirom na bojujočo se stranko socializma, z ozirom na silo in važnost češkoslovanske soc. dem. stranke, ki je danes največja politična stranka v češkem narodu. Izmed dijaštva, ki študira v Pragi, je pravih socialistov razmeroma malo*. Socializmu se dandanes ni mogoče več uspešno izogniti; celo nekatere meščanske stranke so začele z njim koketirati. Kamorkoli se danes obrnemo, povsod naletimo na vprašanja, na katera odgovarja le socializem. Zato zasluži, da bi mu akademična mladina v večji meri posvečala svojo pozornost. To zasluži pred vsem kot nov svetovni nazor in tudi zato, ker se priznavajo k njemu najširše in najvažnejše plasti naroda. Vzrok, da je zanimanje za socializem nekako padlo, je morebiti v tem, da je socializem zgubil prvotni čar novosti in modernosti ter da je njegovo neodvrčljivo pronikanje v vse vrste naroda postalo takorekoč samo ob sebi umljivo. Romantična

doba, ko so se morale socialistične ideje skrivati pred oboroženo silo konservativnosti in ko so bili njih nositelji preganjani in zapirani v ječe, je že za nami. Danes ne igra mučeniški nimbus nobene vloge več, danes je treba samo mirnega in vztrajnega dela. Nazore in ideje, katere so začeli sejati pred 20 leti neustrašeni prvoborilci socializma, so padle na rodovitna tla, pognale so kali in danes jih je treba samo razširjati in uresničevati. Vzrok, da se velik del akademične mladine, ki je drugače pristopen socialnim vprašanjem in načrtom, ni pripojil k praktičnemu socializmu, je tudi realizem. Ta prehodni štadij med anarhistično razpoloženo buržoazijo in med soc. demokracijo ima sicer to veliko zaslugo, da je opozoril češko inteligenco na eminentno važnost socialnih problemov in da je izkušal odstraniti naivne buržoazne predsodke napram socializmu; na drugi strani je pa zaprl pot do konsekventnega socializma. Akademična mladina se je ustavila tukaj sredi pota do socializma. Daljni vzrok, da akademična mladina ne kaže dovolj zanimanja za socializem, je večina sodobne literature. Njen puhli aristokratizem ni dovoljen za formalni, še manj pa za gospodarski demokratizem. Večina današnjih umetniških krogov je vsled nizke in enostranske duševne izobrazbe konservativna in temu primerni so tudi literarni proizvodi. Za takega nadutega in duševno omejenega literata so socialni problemi in načrti za bodoči pravičnejši družabni red vprašanja, ki zanj takorekoč ne eksistirajo. Nekateri imajo za to navadno le posmeh in cinizem. Literatura te vrste vpliva zelo slabo na akademično mladino, ker jo odvrača proč od resničnih ljudskih potreb in od smeri, v kateri koraka človeštvo, in ker jo navaja k brezplodnemu fantaziranju in domišljavemu frazerstvu. Minimalno,

* Od približno 8000 praških visokošolcev je le kakih 500 politično organiziranih, med temi okoli 200 realistov, ki so najmočnejše zastopani.

kar se mora zahtevati od dijaštva glede socializma, posebno pa od onih dijakov, ki se hočejo prištevat k pravi inteligenci in ne samo k oficijelni, je to, da je dijaštvo v glavnih obrisih pravilno informirano o socializmu in da se iznebi zastarelih in naivnih predsodkov napram socializmu, ki kažejo pri odrasli inteligenci na politično inferiornost. Od resnično inteligentnega dela dijaštva se dalje tudi lahko zahteva, da daje v okolici, iz katere je izšlo in v kateri živi, vzgled pravega demokratičnega mišljenja ter nastopanja, vzgled socialne pravičnosti in solidarnosti ter vzgled politične strpnosti. Končno pa stopi dijak, ako je neodvisen, lahko tudi direktno na tla bojujočega se socializma in sicer s tem, da vstopi v soc. dem. politično organizacijo in da dela tu na literarnem in izobraževalnem polju v prosepah osvoboditve gospodarsko podjarmljene večine v narodu in za bodoči pravičnejši družabni red.

Drugi govornik dr. F. Soukup je izjavil po nekotikih reminiscencah iz političnega gibanja pred 20 leti, da socializem, ki je bil prvotno idejno stremljenje, stopa na podlagi določenega programa v realizacijo socialističnih želja, stremljenj in načrtov. Po velikem prevratu v notranji zgodovini avstrijske države je prišlo do publikacije cele vrste zakonov, ki so plod političnega delovanja soc. demokracije. Na polju strokovnih organizacij se je doseglo s sklepanjem kolektivnih pogodb marsikaj, kar se pred 20 leti ni niti slutilo. Naravnost strastno pa je delovanje na polju združništva. Socialistična internacionala, ki edina reprezentira pravi socializem, šteje danes čez 10 milijonov organiziranih pristašev, ima svoje zastopnike v vseh evropskih državah in parlamentih in je pridobila že tak upliv, da se ne da več podcenjevati. Socializem je dandanes svetovno gibanje, ki se ne omejuje samo na posamezna plemena in narode, temveč se razteza

na ves civilizirani svet. Postal je tako močen činitelj, da mora vsakdo, ki ne spada s svojimi nazori v pretekla stoletja in ki ni kulturno kratkoviden ali pa slep, obrniti nanj vso svojo pozornost, in to velja tudi za dijaštvo. Dijaštvo in inteligenca napravi socializmu veliko uslugo, ako posveti svojo intelektualno energijo v to, da povzdigne svojo socialistično literaturo na tako visoko stopnjo, da bi se reprezentirala dostojno poleg literature ostalega evropskega socializma.

Shoda in predavanja se je udeležilo okoli 200 dijakov in dijakinj, med temi tudi par socialistično mislečih slovenskih visokošolcev.

Došle knjige.

Bohuslav Skalický, Pride-lovanje in razpečavanje namiznega grozdja ter vzgoja trt na špalirju. (Kmetijska knjižnica XII. zv.) Ljubljana, 1912. Izdala in založila c. kr. kmetijska družba kranjska. Tisk I. Blasnika nasl. Cena 50 h (s poštnino).

Vladimir Knaflič, Vseučilišče v Trstu! Spomenica slovenski javnosti. Gorica 1912. Tisk „Goriške Tiskarne“ A. Gabršček. — Cena 30 v.

I. Trdina, Zbrani spisi X. knjiga. Izprehod v Belo krajino. Str. 462. Cena 5 K, eleg. vez. K 6:20. — S Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner.

Slovenski kmečki koledar 1913. Izdal in založil Vekoslav Spindler, urednik v Celju. Celje 1912. Zvezna Tiskarna. Cena 1 K, po pošti 1 K 20 v.

Die Arbeitseinstellungen und Aussperrungen in Österreich während des Jahres 1911. — Herausgeg. vom k. k. Arbeitsstatistischen Amte im Handelsministerium. Wien. 1912. Verlag Alfred Hölder.

Jan Rokyta, Prokop Rybář. — Román české duše. (Veršem). V Praze 1913. V zalogi F. Topiča. Cena K 1:60. Str. 158.

CICERO ALTOMARE:

HIŠE GOVORÉ...

Smo ko na križ pribite sanje,
zasajéne v zemljo
s širnó razpleténo korenino,
vkovala nas je bedasta lenoba
ljudi, ki se radi
živi zakopavajo med našimi šibkimi zidi,
kjer v oslabujočem vzduhu ležišč
ubivajo vsako smelost kot bolho nadležno.

Kupujejo nas z zlatom,
kakor vlačuge,
držé nas na mesece naši gospodarji ljubosumni,
naši prostovoljni in skopi jetniki.
Ljubijo nas in nas krasé,
slikajo nas v njih zabavo;
za zibelko smo jim in za hlev
in korito: šele ob smrti
zapusté nas in še takrat neradi.

Cvetličnjaki zaprti smo,
oslabujoči akvariji,
kjer anernične meduze
in stebila rahitična brstijo,
dočim brezdelje in razsipnost
kinčajo z varčnostjo skopuha
tajne stene
s pajčevino ljubezni.

O ljudje božji! Prostosti nam dajte,
in vendar enkrát nas posujte do tal.
Rojeni ste, da preletite
vsa morja, vse gore in zrak!
Zračni domovi potreba so vaša,
hiše nomadske in nestalne
kot želje, ki vas zbadajo,
smeli vetrovi, zasmehujoči
urnika staro želvo.

Pagode-leteče, blesteče od rude,
bodo grabile solnca
rmene zaklade.

Taka, o ljudje, je volja usode:
stari, in rjasti tir
se izpreméni v grmeče motore;
hiš suha streha
bi z lastovko rada menjála perot.

Kak dolgčas, tako nepremično
ždeti, ko vse se okoli nas giblje:
življenje je kakor ogromen
fantastičen vrtiljak, in mi smo tečajji
mu, trdi in negibni.

Kak dolgčas, tako nepremično
polagoma gniti
pod prsti nečistimi časa
brez mrzlice, ki bi razpela
nam apnene in revmatične kosti.
Le včasih potres oživi nas,
le ogenj nas včasih s slastjó opijáni...
Ah, da bi stajíli nas zlati plaméni!

